

KÖNYVTÁRI TREND/ JELENTÉSEK

2015–2023 / 2024 / 4.

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT
2015–2023

Magyar Nemzeti Múzeum
Közcgyűjteményi Központ

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

EBBEN A JELENTÉSBEN A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT VÁLTOZÁSAIT MUTATJUK BE RÖVIDEN 2015-TŐL 2023-IG AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI STATISZTIKA (OSAP 1442) ADATAI ALAPJÁN.

A JELENTÉS HÁROM ALPONTBAN ISMERTETI A KÖNYVTÁRHASZNÁLATI TRENDEK ALAKULÁSÁT:

- A könyvtárhasználat országos trendjei;
- A dokumentumhasználat országos trendjei: a helyben használt és kölcsönzött dokumentumok számának alakulása;
- A könyvtárközi kölcsönzés trendjei a könyvtári rendszerben.

1. A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ORSZÁGOS TRENDEI

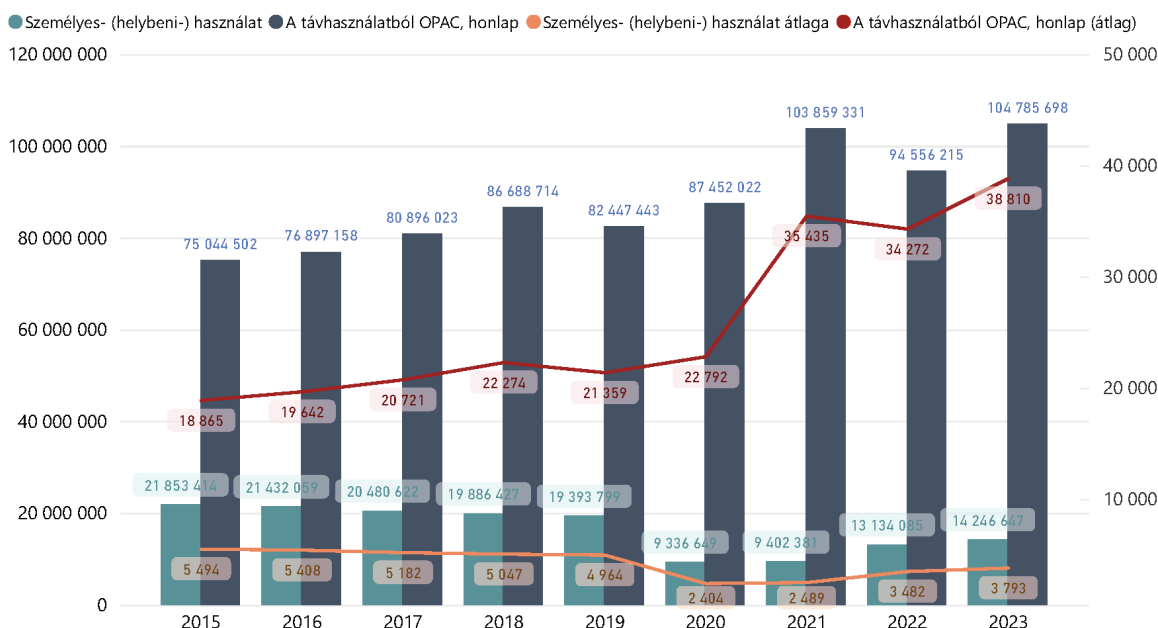
A HASZNÁLATI ALKALMAK

A két legfontosabb használati adat a könyvtárban mért személyes (helybeni) használati alkalmak

száma és a távhasználatok száma. A könyvtári szolgáltatás igénybevétele történhet személyesen vagy távolról, telefonon vagy digitális eszközök révén az interneten keresztül, függetlenül attól, hogy a használó beiratkozott-e vagy sem. Személyes használatnak azt nevezzük, amikor a használó vagy megbízottja személyesen veszi igénybe a könyvtár bármely szolgáltatását. A könyvtár ismételt felkeresése újabb használatot jelent.

A távhasználat körébe az sorolható, ha az érdeklődő nem személyesen, hanem levélben, telefonon vagy e-mailben keresi meg a könyvtárat, továbbá idetartoznak a könyvtár honlapjának és elektronikus katalógusának látogatási alkalmai is.

1. ÁBRA: A SZEMÉLYES (HELYBENI) ÉS A TÁVHASZNÁLAT ALAKULÁSA

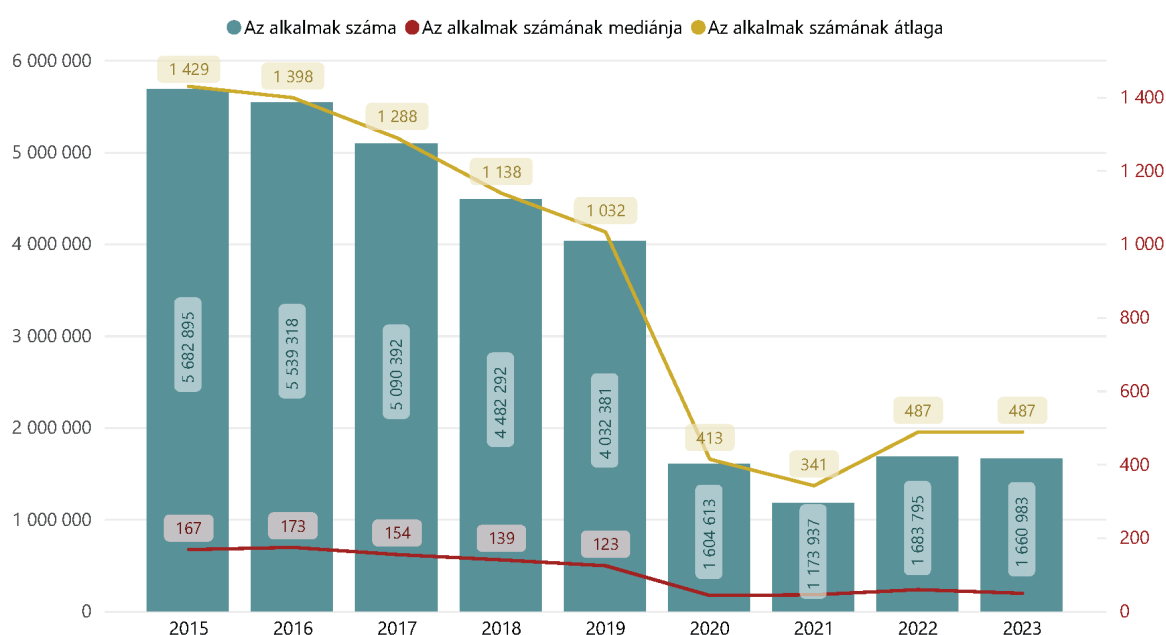

A rendelkezésre álló adatok alapján elmondható, hogy a személyes használatban enyhe csökkenés látható 2015-től 2019-ig, 2020-ban és 2021-ben pedig a pandémia okozta bezárás miatt egy nagyobb visszaesés történt (1. ábra). 2022-ben azonban már 40%-os emelkedést tapasztaltunk, majd 2023-ban további 8%-kal nőtt a személyes használat, így folytatódott a 2019-es trendhez való visszatérés (a 2019-es érték közel 75%-át sikerült visszanyernie a könyvtáraknak).

A távhasználati adatok némileg ezzel ellentétes tendenciát mutatnak: a könyvtárak távoli elérése

szolgáltatásainak népszerűsége évek óta dinamikusan emelkedik. Némi visszaesés után 2019-hez képest a 2020-as évre újra nőtt a könyvtár távoli használati alkalmainak száma (87 millió látogatás felett), 2021-ben pedig már meghaladta a 100 milliót, igaz, ezt 2022-ben némi visszaesés követte, ám 2023-ban újra emelkedett, és megközelítette a 105 milliót – ami 2015 óta a legmagasabb mért érték. Az eredmény azt jelzi, hogy a járványügyi veszélyhelyzetet követő energia-veszélyhelyzet után még jobban felfutott a könyvtári szolgáltatási pontok távoli, online elérése.

2. ÁBRA: SZEMÉLYES HASZNÁLATBÓL INTERNETHASZNÁLAT 2015–2023

A SZEMÉLYES ÉS A TÁVHASZNÁLAT KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK TRENDJEI

A személyes használat egyik lehetséges fajtája a helybeni internethasználat, amikor a látogató a könyvtárban elhelyezett, internetkapcsolattal rendelkező számítógépeket használja, vagy a wifi-re kapcsolódik a saját vagy a könyvtár eszközeivel. Az olvasók helybeni internethasználata folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott 2015 és 2019 között. Ezt követően, 2020-ban és 2021-ben a vírushelyzet egy nagyobb fokú visszaesést eredményezett ebben a szolgáltatási típusban. A 2015-ös 5 682 895 használathoz képest 2019-ben 4 032 381, 2020-ban már csak 1 604 613, 2021-ben 1 173 937, 2022-ben 43%-os emelkedés történt, így már 1 683 795 hely-

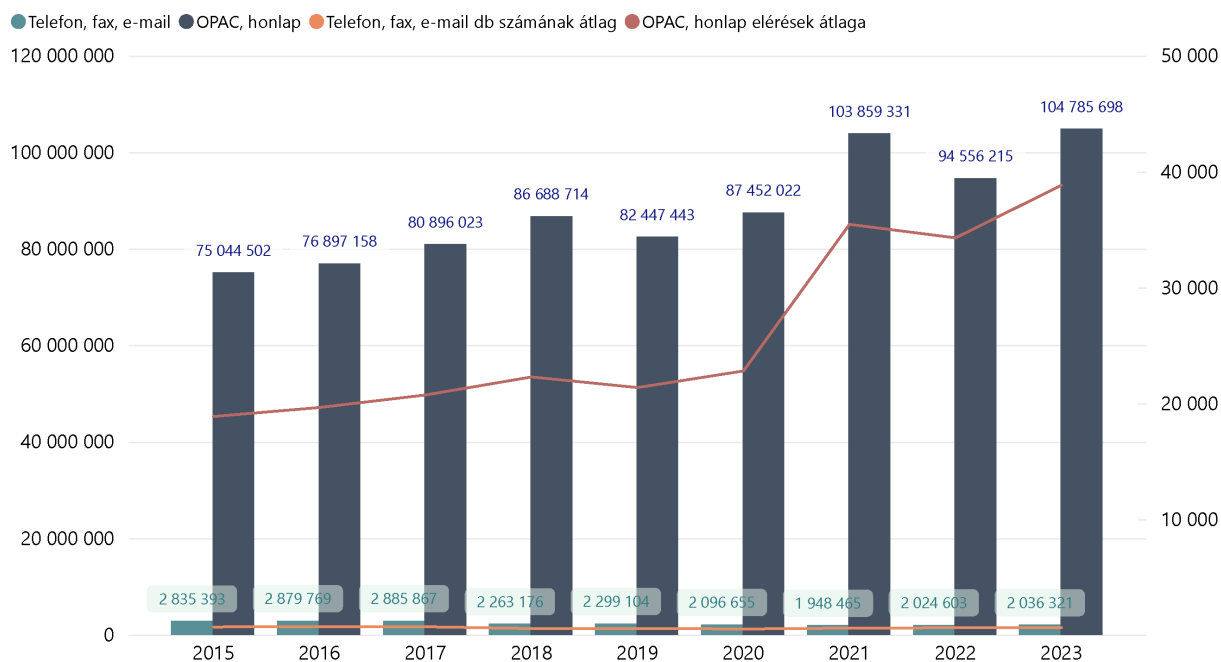
beni internethasználati alkalmat mértek a könyvtári szolgáltatási pontokon, ami 2023-ban lényegében nem változott: 1 660 983 alkalmat rögzítettek a könyvtárak. Ugyan ez még jelentősen elmarad a 2019. évi szinttől, azonban akár visszatérésként is értékelhető a korábbi tendenciához, amennyiben az addig mutatott csökkenő trendvonalat képzeletben meghosszabbítjuk. A helyreállítódás megtorpanása (2023-ban) valószínűleg a megnövekedett energiaárak miatti kényszerű korlátozó intézkedésekből is adódhatott (2. ábra).

Adatszolgáltatónként átlagosan 487 alkalommal használták a világhálót a helyszínen, ám (szélsőértékek kiszűrésével) realisabb képet ad erről a medián érték: jellemzően egy átlagos könyvtár esetében ez nem egész 50 alkalmat jelent.

A könyvtárak szolgáltatásainak igénybevétele nemcsak helyben, hanem távolról is megvalósulhat. Az OSAP 1442 könyvtári statisztikai adatlap a távhasználati formák közül a telefonon, faxon, e-mailen keresztül történő használati alkalmakat,

valamint az OPAC (Online Public Access Catalog) és a könyvtári honlap használatát veszi figyelembe. E távhasználati formák közül az OPAC és a honlap igénybevétele nő, a telefonon, e-mailen keresztüli használat stagnál (3. ábra).

3. ÁBRA: A TÁVHASZNÁLAT KÜLÖNBÖZŐ FORMÁINAK ALAKULÁSA 2015–2023

2. DOKUMENTUMHASZNÁLAT: HELYBEN HASZNÁLT ÉS KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK

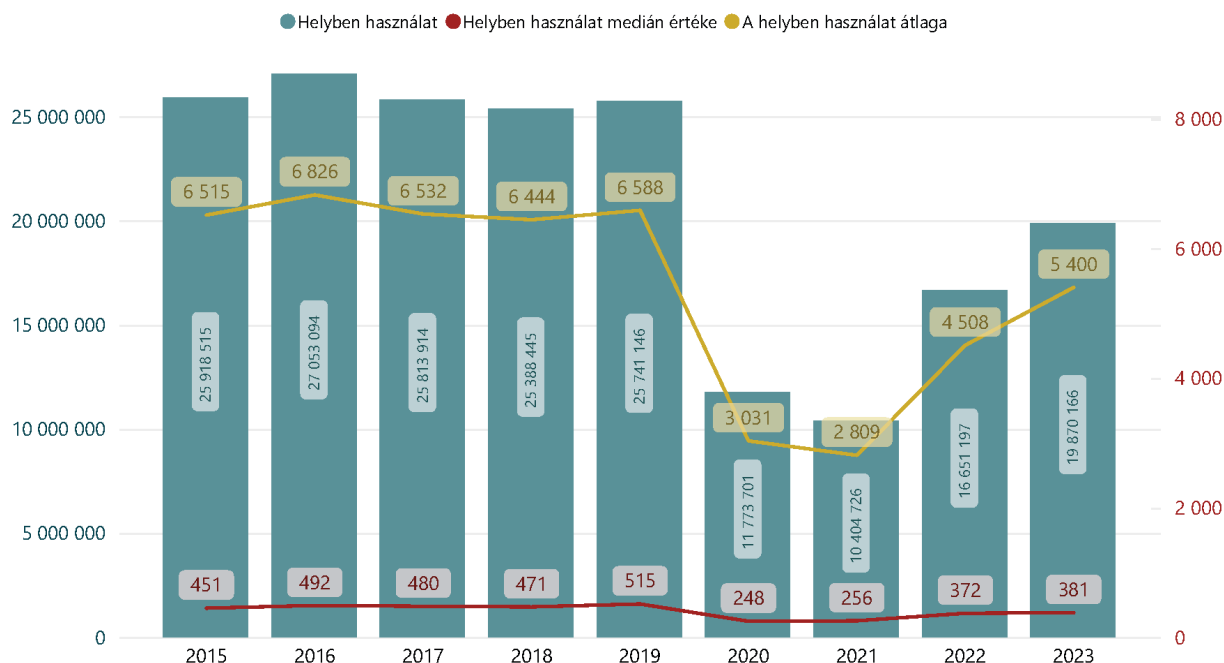
A könyvtári dokumentumhasználatra vonatkozóan a könyvtár helyiségeiben használt és az olvasók által kikölcsönzött dokumentumok számát gyűjti az OSAP 1442 könyvtári statisztikai adatlap. A helyben használat körébe tartozik az olvasó szabadpolcon való böngészése akkor, ha kézbe kerül a mű, valamint a könyvtáron belüli használat céljából a polcra levett dokumentum. Kölcsönzésnek számít a könyvtárból kivitt és a könyvtáron belül, helyben kölcsönzött dokumentum, valamint a könyvtár által készített és állományba vett nyomtatott vagy elektronikus másolat szolgáltatása. A másolatok esetében nem a másolt oldalak, hanem a másolt dokumentumok száma értendő. 2015 és 2019 között újabb kölcsönzésnek számított a használó által kért hosszabbítás, 2020-tól azonban a kitöltési útmutató szerint a hosszabbítás nem számít újabb kölcsönzésnek.

HELYBEN HASZNÁLAT

A közvetlenül helyben használt dokumentumok száma 2015 és 2019 között stagnált. 2015-ben 25 918 515, 2019-ben 25 741 146 darab dokumentumot használtak a könyvtárak tereiben (4. ábra). 2021-re ez a szám 10 404 726-ra csökkent. 2022-ben (a pandémiát követően) újra növekedésnek indult, majd 2023-ban folytatódott az emelkedő tendencia: 2022-höz képest 19%-kal nőtt a helyben használt dokumentumok száma, ami átlagosan 5400 helyben használati alkalmat takar adatszolgáltatónként. A medián érték már egy átlagos könyvtárra jellemző értéket mutat (381 helyben használattal).

A pandémia e téren is törést okozott, hiszen nemcsak a hosszú zárvatartás, hanem a nyitvatartási napokon is érvényes korlátozások alkalmazása (például az olvasótermek használatának felfüggesztése) is nyilvánvaló befolyással bírt a helybeni dokumentumhasználatra.

4. ÁBRA: A DOKUMENTUMOK HELYBEN HASZNÁLATÁNAK ALAKULÁSA 2015–2023

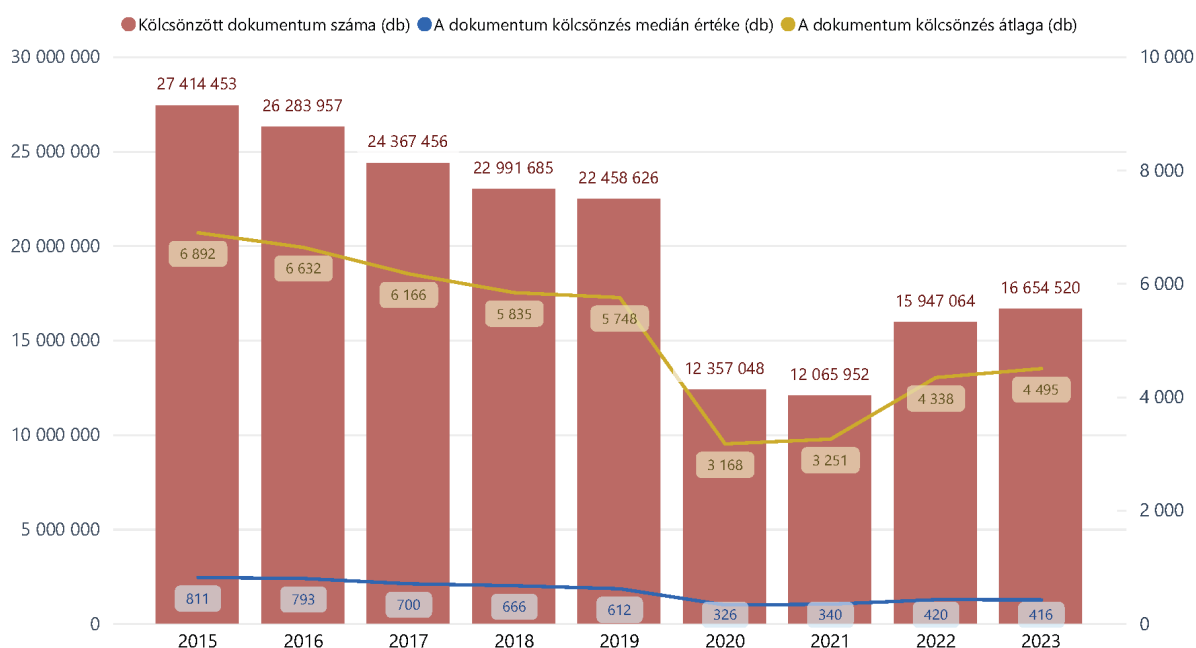

KÖLCSÖNZÉS

A könyvtárakban az egyik legfontosabb szolgáltatás a könyvek és más dokumentumok kölcsönzésének lehetősége. A helyben használt dokumentumok számának 2015 és 2019 közötti stagnálásával ellentétben ugyanezen időszakban a kölcsönzött dokumentumok számának folyamatos csökkenése látható (5. ábra). A pandémia e téren is komoly ha-

tást gyakorolt, hiszen míg 2015-ben a regisztrált használók 27 414 453 dokumentumot kölcsönöztek, 2019-ben pedig mintegy 4,5 millióval kevesebbet, addig 2020-ban 12 357 048-ra, 2021-ben 12 065 952-re csökkent a kölcsönzések száma. A 2022-es évet követően 2023-ban további emelkedést látunk, a kölcsönzött dokumentumok száma 16 654 520-re emelkedett.

5. ÁBRA: A KÖLCSÖNZÖTT DOKUMENTUMOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 2015–2023

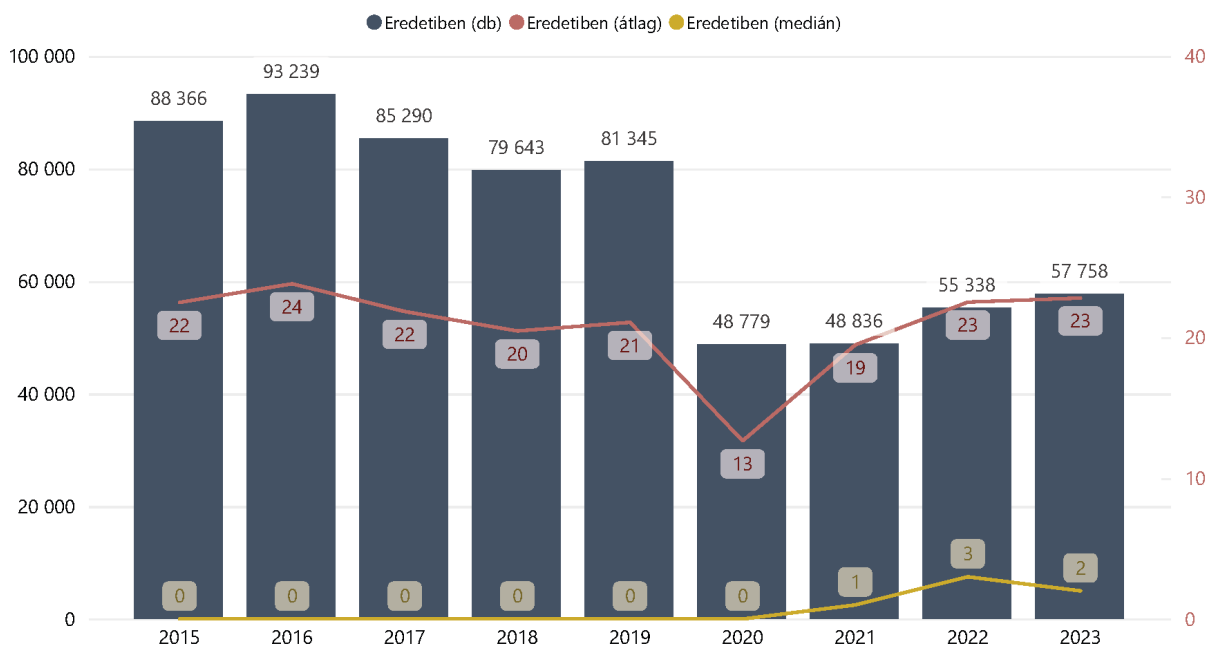

3. A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS ADATAI A KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN

Magyarország könyvtáraiban az olvasók nemcsak a helyi könyvtár állományából kölcsönözhetnek, hanem lehetőségük van bármely más könyvtárban állományba vett dokumentum kölcsönzésére

könyvtárközi kölcsönzésen keresztül. A könyvtárak közötti kölcsönzések számát tekintve 2023-ban folytatódott a növekedés, összesen 57 758 darabra emelkedett ez az érték (6. ábra). Legjellemzőbb a dokumentumok eredeti formában, majd elektronikus másolatban, végül nyomtatott másolatban történő átadása.

6. ÁBRA: A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉSBEN KAPOTT DOKUMENTUMOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA 2015–2023

Magyar Nemzeti Múzeum
Közcgyűjteményi Központ

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

KÉSZÍTETTE Havadi Gergő, Erdélyi Károly, Bebiák Magdolna
LEKTORÁLTA Szüts Etele, a Könyvtári Intézet igazgatója
OLVASÓSZERKESZTŐ Horváth Barnabás Dávid
LAPTERV Kóbor Szilvia

FELELŐS KIADÓ Rózsa Dávid, az MNMKG OSZK főigazgatója

A KÉZIRAT LEZÁRÁSA: 2024. november
2015–2023 (2024. évi 4. szám)
ISSN 2939-7421